

**ÀKPÓMÓNWĒÁSÌNÀ MGBÁKỤTÁÁZÚ: ỌRÍAJÍ
ÁSỤSỤ NÀ ÒMÉNÀLÁ ÌGBÒ**

SI N'AKA

George E. Onwudiwe, *PhD*

Ngalaba Amụmamụ Afrika na Eshia

Mahadum Nnamdi Azikiwe, Ọka

Ụmịedemede

Asụsụ na omenala bụ otu n'ihe kacha pụta ihe na njirimara mmadụ na agburu ya. Asụsụ gakwara n'ihu buru ike mba maobu agburu. Mgbe ufodu kwa, asụsụ na-enye mba onodu ibu isi n'etiti mba ndi ozo di ka mba Latin na Griik no n'oge gboo; na asụsụ Bekee n'oge ugbu a. Otutu mba ndi ozo di ka Chaina na Frans na-agbasikwa mbo ike ihu na asụsụ ha jezuru mba uwa ndi ozo ka ha wee nwee ike isonye n'ochichi mba uwa. N'ih i onodu di etu a, asụsụ ndi aputaghi ihe nozi ka asụsụ mkpuke, ebe ndi nwe ha nokwa ka ohu na ndi mbjambja. Otutu ndi mmadu ji ihere na-achuso asụsụ ndi ha huru ka ndi tozuru etozu, na ndi na-enye ugwu; ebe ufodu tumadu umuaka Igbo danyere n'ikpa agwa di etu a n'ih i nne na nna, ndi nkuzi na ndi okenye ha ufodu, ndi na-akuzi ma na-asuru ha asụsụ ndiozo tumadu asụsụ Bekee hapu nke ha. A gbankiti gaa n'ihu, asụsụ ndi a ga-abanye n'onodu odi ndu onwu ka mma maobu sina ya nwunyo anya. Nchoputa edemede a gbasara ihe wetere ajo onodu a bu asi ndi Igbo kporo onwe ha nke mere ha ji gbahapu omenala na asụsụ ha wee na-achuso nke ndi mba ozo. O buzi onodu ojo di etu a kpaliri ufodu ndi oka mmuta na ndi mmadu na otu di ichi ichi, di ka UNESCO ikpowa oku ka ndi mmadu na agburu ndi a chezie echiche gbasaraha, ndu ha na nkwenye ha wee malitekwa isu asụsụ ha na ibi ndu ka ndi Igbo ha bu. Edemede a na-esonye n'akpom oku a site n'irutu aka n'ih e ojo ndi Igbo iju onwe ha naigbahapu asụsụ na omenala ha nwere

ike ibute na ihe ndị e nwere ike ime jji gboo nsogbu ndị ahụ. O na-akpọkwa oku mgbanwe na ichọputanwo onwe dika ụzọ ga-adikarịcha ire n'igbo nsogbu a. Ntuputa na ntuziaka ndị a ga-abakwara agburu obula nọ n'ọnọdụ ojọọ dī etu a uru. Ha ga-abakwara ndị nkuzi na ndị ọka n'asụsụ uru n'orụ ha; ma burukwa ihe igba ume n'ebe ndị ihe dī mma nọ.

Ndubanye

Ndị Igbo bụ agburu isi ojii, bi na mpaghara ọwụwa anyanwụ nke Naijiria. Ndị Igbo bụkwa ndị e ji asụsụ Igbo mara dī ka asụsụ nne na nna ha. Ọtutụ nkowa na-ekwu na ndị Igbo sitere mpaghara ọwụwa anyanwụ dī ka Izreel. Ufọdụ kowakwara na ndị Igbo sitere mba Ijipt. Nkowa ndị a dum hiwere isi n'ụzọ obibi ndụ ndị Igbo bụ nke ya na nke mba ndị a yitere (Basden, 1986).

Ekwealor (1998) kowara ufọdụ ndị Igbo gboo, dī ka ndị Arọchukwu ka ndị riwara anya ma sikwa ike. N'otu aka ahụ, ọtutụ ndị ọcha bīara ala Igbo n'oge gboo kwenyere na ndị Igbo sitere n'agburu maara ihe nke ukwu. Dī ka Ekwealor (1998:11) si kowa, nke a bụ “n'ihī ụdī mmepe na awamanya ha hūrū n'etiti ndị Igbo mpaghara Arọchukwu na Nri n'oge ahụ”. O bụkwa nke a mere nandī Igbo abughī ndī a na-akpachapụ n'akukū n'oge ahụ. O bīladī mgbe ndiọcha chakporo ha anya ma buso ha agha n'agbata afọ 1901 na 1902 jji wube ọchịchī ha, ọ dighijiri ha mfe n'ihī na ndī Igbo jī otu nzuzo ha dī ka Ekumeku na ndī Izaa na Izii nyuọ ha anya (Ekwealor 1998:17).

Oge a bụ oge mpi ndī Igbo dī elu n'ihī na agburu ndī ọzọ na-ahuta ha dī ka ndī na-eme nke ọma na ndī na-agba mbọ. Na nkowa ya, Oguejiofor (2004) kwuru na a maara ndī Igbo dī ka ndī na-ekwu eziokwu, ndī na-agbasapụ aka n'imere ụmụnne ha na ndī ọzọ ihe, ndī nche ụmụnne ha, ndī udo, dgz. Oge ahụ bụkwa oge okwu a bụ 'onyeaghala nwanne ya' bụ nkwekorita ndī Igbo. Onye obula kwenyekwarana ọ bụ ugo gbuzuo ọ chakee, ma na-echikwa ya dī ka echichi. N'eziokwu, a na-ahụ

ndi Igbo di ka ugo bere n'oji n'ihe gbasara mmuta, ochichi na akunauba n'obodo anyi bu Naijiria n'oge ahu. Onye Igbo obula na-akpakwa nganga na ya bu onye Igbo. Asusu Igbo bukwake nke e ji nganga asu n'ebe obula ndi Igbo zuko. O bukwake n'oge ahu ka okwu a bu na 'ilu bu mmanu Igbo ji eri okwu' di ire n'ihu na nwanne na nwanne noko ha akpaa ihe diiri ha, onye ozo agaghị aghota ihe ha kpaa.

Ma, elebaa anya na ndi Igbo taa, a ga-achoputa na ya bu isi akwa adighizikwa ebe a runyere ya n'ihu otutu mgbawe batara n'uzo ndu ndi Igbo, tumadu ndi megidere nkwenye ndi Igbo. Nke jogburu onwe ya bu na ndi agburu ozo ga tughariziri na-aju ndi Igbo ihe bu nsogbu ha n'ihu na ya bu onye bubu uzo na-achoji ikpeazu. Ufodu kwa na-emere ndi Igbo ebe, ebe ndi ufodu na-eme ha akaje n'ihu onodu ojo a. Ajo ikuku a biara iburu ndi Igbo na asusu na omenala ha kpaliri otutu mmadu na otu di iche iche ikpoku ndi Igbo ka ha malie, choputanwoo onwe ha ma buo agha chupu ya bu ajo ikuku na-acho ikufu ha. Edemede a so n'akpom oku ndi a.

Nkwenye ndi Igbo na usoro obibi ndu ha

Ndi Igbo bu agburu Chukwu goziri n'uzo puru iche. Di ka nchoputa ndi ocha biara be anyi n'oge gboo mere, ndi Igbo maara ihe. Ha gbasikwara ike bia buru ndi na-agba mbu.

Nkwenye ndi Igbo bu na 'aka aja aja na-ebute onu mmanu mmanu'. O bu ya mere na ha malitere n'oge dowa akanya. Di ka agburu Chukwu goziri na mbu, ala ha na-emeputa ihe oriri ebe o di ukwu nke mere na ha bubu ndi oru ugbo ma sikwa n'ihe ndi ha na-enwete n'oru ugbo na-azuezinaulo ha ma na-egbokwa mkpa ndi diiri ha. O bu ka oha ji onye Igbo ha ka e ji agbako ka ogaranya ya ha. Ya mere ji jiri buru isi erimeri na aku ha ji agbanwerita ngwa ndi ozo ha choro.

E wepu kwa oru ugbo, ndi Igbo na-adu akanya site n'uzo ndi ozo di ka ikuazu, igba nta, ije 'agha ngo' (di ka ndi Abam na mpaghara Ohafia). Ndi Igbo na-arukwa oru nka di iche iche

dị ka ikpụ ụzụ, ikpụ ite, iwu ihe ọwụwụ, ikwe akwa, itụ ihe, mbia dibia, dgz.

Ihe ndị a niile mere na ndị Igbo adighi ada ngana. Ha adighikwa anapụ mmadụ ihe n'efu. Ha ejighi iriọ aririọ mere akaorụ, kama ọ na-eme ha ihere ma na-ewute ha mgbe ha dabara n'ihe ọbụla ga-eme ka ha baa n'iriọ aririọ.

Ndị Igbo bụkwa ndị na-eme ihe n'usoro dị ka omenala ha si dowe ya. Nke a na-apụta ihe n'omenala ha dị ka alụmalụ, igụ nwa aha, imụ na izu nwa, mmemme ntoputa, abamaba, dgz. Usoro a na-agbaso mgbe a na-eme mmemme ndị a so n'ihe ndị mere na ndụ ndị Igbo, tumadụ n'oge gboo na-aga n'usoro a haziri ahazi.

Ihe ọzọ dị mkpa na nkwenye na usoro obibi ndụ ndị Igbo n'oge mbụ dị ka Onwudiwe (2012) rụturu aka na-egosi: "E nwekwara nsopuru na nrube isi ebe ha putara ihe. Umuntakiri na-ekele ma na-enyekwa ndị okenye na ndị chiri echichi ugwu na nsopururubeere ha n'obodo". Onodu dị etu ana-akwalite ọnu ma na-ewetere umuaka na ndị mmadụ ahụ ofufo nke na-aga n'ihu na-ewete agamnihu.

Gbasara ọchichi, Isichei (1974) kowara na ndị Igbo nwere usoro ọchichi ọnu na-eru onye ọbụla n'okwu. Na nkowa ya, nke a bụ n'ihi na ha na-achikwa onwe ha n'obodo n'obodo, ọ bughị dị ka agburu ufodu dị ka Yoruba na Bini. E leghị anya, ọ bụ nke a mere otutu ji asi na ndị Igbo enweghi eze n'oge gboo. Ma, Afigbo (1981) hutara usoro ọchichi ndị Igbo n'oge gboo dị ka nke dị ụzọ abụọ ọchichi ọhaneze na ọchichi ndị Eze.

Etu ọ dị, ndị Igbo na-achikwa onwe ha nke ọma ebe ọ bụ na udo na i sọpuru iwu nwere onodu n'usoro obibi ndụ ndị Igbo n'oge gboo. N'ezinaulo dị iche iche, dibifulo nwere ugwu na nsopuru dị ka onyeisi ezinaulo; ndị Nze na Ọzọ nwekwara onodu dị elu na nke nwere nsopuru. N'oge ahukwa, ndị Igbo na-eke ma na-asopuru Chukwu n'ebe ọ dị ukwu. Eziokwu na egwu Chukwu bụ nke onye ọbụla na-agbaso n'ihi na ha kwenyesiri ike na onye mee ihe ojoo Agbara ataa ya ahuhu.

Igba mbọ ndị Igbo n'oge gboo mere ha ji ejepu ejepu ichuta akunauba. Site na mbia dibia, azumahia, oru nka, agha ngo di ka akaoru na igba mbọ ndị Igbo, ha na-ejepu ejepu jee mba di iche iche, ebe ha na-ezutekwa udi mmadu na omenala di iche iche. N'uzo di etu a, ha na-amuta otutu ihe site n'aka ndi ha na-ezute n'oge ndi a. Ufodu kwa, di ka Olauda Eouiano sitere na mgbere ohu a gbara ha jepu, muta ihe ma were ihe ha mutara lota ala Igbo.

N'oge ndi a anyi na-arutu aka, o putaghi na ihe uwa gbara ka ute n'ih i na e nwegara ihe ufodu ndi a na-eme na-adighi mma, di ka igba mgbere ohu, osu, igbu umu ejima, ilu agha, dgz. Ma otutu ihe ndi ah i ha na-eme bu maka na omenala ha kwadoro ha n'oge ah i. Ha adighi akpachara anya eme ha iji megidemmadu. Ma o burugodu na onye obula emee ihe obula n'uzo aruru ala, di ka izu oh i, o na-ezo ezo were eme ya n'ih i na omaara na aka kpapa ya o taa ah ih i. Di ka Onwudiwe (2012:3) si gaa n'ihu kwaa:

A na-akpa mmadu n'oge ah i, ma o bukar i ndi na-eme ihe ojoo n'obodo na ndi isiike ka a na-akpara refuo na mgbere ohu. N'uche ha, nke a bu iji kpocha obodo ma wepu ndi ojoo n'ime ya.

Oguejiofor (2004) ruturu asusu Igbo aka di ka ihe na-echekwaba omenala na mmepe, ma burukwa ihe e ji ebufe omenala n'aka ndi ozo. O bu ya mere o ji kwuo na agburu obula na-ehiwe asunke ha maka mmekorita na odimma ya, ya na iji na-ahafe omenala ya n'aka ogbo na-eso n'azu (ihu 3). O kwukwara na ufodu okwu ndi a di ire ma na-eduzi ndi Igbo n'inwete ihe ndi ha na-ach o n'oge gboo. Gbasara echiche a, o kwuru na e nwere nzokwu at o di na mb o mmadu na-agba na ndu; ya na asusu na-anucha nzokwu nke obula iji bia na mmezu site n'ituputa okwu njali na-akwagide nke obula. Nke a sonyere na nkwenye Coupland (2007:126) ebe o na-ad o aka na nti ka mmadu obula ghara ileghara okwu obula anya n'ih i

na okwu ọbụla dị ire ma nwee ihe puru iche ọ na-arụ mgbe ọbụla e kwuru ya.

Okwu njali ndị a, dị ka Oguejiofor (2004:6-7) si kwọwa ha bụ:

- **“Nke m akọna m”**: Na nkọwa ya gbasra okwu njali a, o kwuru na mgbe onwe onye Igbo juru ya afọ, o nwere ike igwa onye Igbo ibe ya okwu dị ka ndị a: “E si be gị aga be onye?, I na-achara m moto?, I na-enye m nri?” O kwukwara na okwu ndị a na-ajali onye ahụ n’ụdị ọ gaghị ama na ọ na-enye ya ume iyi bagide ihe ọbụla chere ya n’ihu ma durue ya na nnwezu nke ihe ọ na-achọ
- **“Onyeaghananwanneya”**: Okwu a bụoku ndị Igbo na-akpọ ibe ha dị ka nkwekọrịta sitere n’omenala na nkwenye ha na onye ọbụla ga-akporo nwanne na-aga, tumadụ mgbe ihe na-agara ya nke oma. Ọ bụ oku a mere na mgbe gboo, onye Igbo hụ ihe ọbụla dị ka ọrụ na ahia na-aga nke oma, ha na-akporo nwanne ha tinye na ya. Omume dị etu a na-enye onye Igbo gboo ọnọdụ dị elu n’obodo. Dị ka Oguejiofor (2004) gara n’ihu kwue, e nwere okwu njali ndị ọzọ na-akwara onyeaghananwanneya mma. Ha gụnyere oku ndị a: “nwanneamaka”, “nwanne ozu na-awụ ozu ahụ”, “nwanne na-ebu ebe ọ ka njo”. Okwu Igbo ndị a niile na-arutụ aka n’idị n’otu na ezi mmekọrịta.
- **“Akụluejuno”**: Nke a bụ oku ọzọ na-ajali nwaafọ Igbo ọbụla ghotara na ọ bụ naanị mgbe mmadụ weruru akụ ọ kpata n’ụlọ ka a na-enye ya nsopuru na ọkwa dị elu n’obodo. Ọ bụkwa naanị onye mere nke a ka a na-echi echichi, ọ bughị onye akụ ya tọrọ na mba. Ọ bụ naanị akụ ruru ụlọ ga-abara ụmụ Igbo uru.

E lee anya na ndụ ndị Igbo n’oge gboo, obi ga-abụ nwaafọ Igbo ọbụla naanị anụrị n’ihi na ọ bụ onye na ndị agbụrụ a maara

dị ka ndị na-eme nke oma, ndị udo, ndị na-agba mbọ na ndị ọdịmma nwanne ha na-amasi. Ọ bụ nke a mere Oguejiofor (2004) jiri kọwa ndị Igbo gboo dị ka ndị agburu ndị ọzọ ji igba mbọ na ezi ihe mara nke mere na ndị Naijirian'oge ahụ na-ahụta ha dị ka "ugo belu n'oji" n'ihe gbasara mmụta, ichu nta akunauba na ndorondoro ochichi. Ọ kowakwara oge ahụ dị ka oge ndị Igbo nwere ugwu ma jiri nganaga na-aga. Dị ka o sigaa n'ihu, ọ bukwa mgbe ilu Igbo bụ mmanụ e ji eri okwu. Ọ bụ ụdị ndị Igbo ana usoro obibi ndụ ha ka Chinua Achebe kọwara n'otutu akwukwo ya, ndị dị ka *Things Fall Apart, There Was A Country*, dgz.

Ụzọ ndụ ndị Igbo taa

Akukọ gbasara ndụ ndị Igbo taa, tumadụ ka o si metuta asusu na omenala ha bụ ihe na-agba anya mmiri. Ọ bụ nke a wetere Oguejiofor (2004) ji kwa ariri si na ọ bụ ihe mwute na ọ dị ka ndị Igbo adighi esonyezi n'ukpuru ndị gboo tooro ha site n'ihapu njirimara Igbo ka o fuo. A gbahapula ihe ndị na-eduzi ndị Igbo gboo ime ihe n'usoro na ihe dị mma. Ka ọ dị taa, ndị Igbo ejizighi omenala ha bụ njirimara ha kporo ihe obula. Ọ kowakwara na ndị Igbo taa akputoola asusu Igbo bụ ihe na-agbazi ụzọ ndụ ha. Oguejiofor kwara ariri na ndị Igbo taa ji asusu Igbo egwu egwu. Dị ka o si ziputa agwa ojoo a, o kwuru na otutu ndị Igbo na-eche na ha maara ihe adighi amaputara umu ha ohere isu asusu nne na nna ha nke bụ asusu ga-akuziri ha amamihe dị ka umuafọ Igbo. Ndi di etu a na-eduhie umuaka ndi ha na-akowara okwu Bekee n'uzo na-adabaghị.

Taa, o doro onye obula anya na ndi Igbo na-ejizi asusu Bekee akowa asusu nne na nna ha. Nke a mere naihe obula a suru n'asusu Bekee na etu obula e si su ya, ha ga-achọ ka e sikwa etu ahụ suo ya n'Igbo. Nke a so n'ihe e ji asu ihe ndi di ka 'Ututu oma' karja 'i boola chi' maobu 'i putakwara ura', bu ekele ndi Igbo nabatara. Otutu ndi Igbo na-ekwukwa na asusu Igbo ezughi ezu. Igwe komputa anapula otutu ndi Igbo taa uche

n'ihì na ọtụtụ n'ime ha na-akpazi agwa ka ndị mba ọzọ. Ndị gọọmentị n'akụkụ nke ha putara ihe na mbọ igbu asụsụ Igbo taa. Nke a putara ihe na mwepụ e wepuru asụsụ Igbo n'asụsụ nwaafọ Igbo ga-agụ n'ụlọakwụkwọ ma kwado na onye agughị asụsụ Bekee agughị akwụkwọ. Ọ bụ mwute agwa a gọọmentị kpara megide asụsụ Igbo mere Anigbo (1992) ji kwuo na ọ bụrụ na asụsụ ndị bụ ngwa na-eziputa ebumnobi ya, na ụta dị egwu ga-adị n'isi ndị ọchịchị wepuru asụsụ agburu ndị n'asụsụ a ga na-amụ n'ụlọakwụkwọ.

Ndị Igbo na asụsụ na omenala ha n'oge ugbu a

Otu n'ihe na-ewete mgbanwe na ndụ na akparamagwa mmadụ bụ mmekọrịta mmadụ na ibe ya. Ndị Igbo bụ otu agburu na-ejepu ejepu di ka e kwurula n'elu. N'otu aka ahụ, ha na-anabata onye ọbịa nke oma. Mgbe ha na-eme nke a, ha na-amuru ihe ndị ahụ na-eme. Mgbe ụfọdụ kwa, ha amuru ihe ndị na-adighi mma tinye. Ihe ọzọ wetere mgbanwe n'usoro ndụ na nkwenye ndị Igbo bụ ọbịbia ndị ọcha, nke bu usoro ọchịchị ọhụu, usoro ekpemekpe ọhụu, usoro achum nta akunauba ọhụu, usoro ejiji ọhụu, ụdị nri ọhụu na agha Naijiria.

Ihe ndị a wetere mgbanwe di iche iche, tumadụ n'echiche, nghota, akparamaagwa na nchikwa ndị Igbo. Ha wetere mmepe, ma ndị edofoghi ahụ. Ọ bụ n'oge ahụ ka anyị nọ ugbu a. Oge ahụ wetere mmepe n'uzọ azumahia na mmeputa ngwa ahia. Oge a abuchazighi oge e ji anya agwa mmadụ okwu, ọghota ya ozigbo n'ihì na echiche na amamihe ọtụtụ ndị Igbo aghọla akurukwu. Ọ bụzi malite n'oge a ka ndị Igbo bidoro kpọwa onwe ha asi. Ebe mbụ ha buuru akpomaasi a banye bụ n'asụsụ na omenala ha. Ha malitere juwa onwe ha site n'ikwutoghari ọnu gbasara asụsụ Igbo. Ọtụtụ bidoro sụwara umu ha asụsụ Bekee; ụfọdụ na-agwakọ asụsụ Bekee na asụsụ Igbo, ebe ọtụtụ kwusiri iziga umu ha n'ụlọakwụkwọ ebe a na-asu asụsụ Igbo. Ejiji wee banyezie na nke ndị akwuna na

nke ndi ara. Nwanyị amakwaghị na ọ bụ nwanyị ma n'ejiji ma n'akparamaagwa. Ha wee sote sodo ndi nwoke, tumadu ndi di ha. Ezinaulo na obodo wee na-agba aghara – a kpoo ya mgbanwe so mmepe. Nke a bu mgbe Igbo malitere gbuwe onwe ha mma n'okpa nke malitere iba onya wee na-achozị irejipu ya okpa taa.

Agha Najiria butere nkewa, akpomasi na mmegbu n'etiti ndi Igbo na ndi mpaghara ala Najiria ndi ozo, tumadu ndi mpaghara ugwu. Nke ka nke bu na o webatara nkewa na esemokwu n'etiti ndi Igbo n'onwe ha n'ihu na otutu sitere n'ihe isi ike nke oge agha gonahu ma mejoo umunne ha na ikwunaibe ha. O bu udi agwa di etu a ka Tony Ubesie ziputara n'akwukwo **Isi Akwu Dara n'Ala**, tumadu na mmekorita Ada na di ya bu Chike. Ma n'agbanyeghi nke a, otutu ka nosi ike buru ndi Igbo, n'echiche na n'omume, Chike ziputara n'ebe o di ukwu n'**Isi Akwu Dara n'Ala**.

N'oge a zi, ufodu umuafogbo malitere ichu nta akunauba n'udi o chaa si gbute, o chaghi si gbute. Nke a mekwara ka a malite nyowe otutu ndi Igbo enyo. Ugwu na nsopuru ndi Igbo malitekwara kpuwa afo n'ala. Otutu umuafogbo Igbo jere mba ofesi ghoroziri ndi a na-eze eze, ebe ugwu na nsopuru e jibu mara ndi Igbo gara n'ihu na-anachapu; a na-ahutazi onye Igbo di ka okpa aturu n'etiti ya na ndi mmadu ndi ozo. O bu onodu dietu a ka Maduka (1978) lechara anya wee bee akwa si na ndi be anyi bu ndi Igbo na-achozị ihapu ndi ha bu na mbu ghozie ndi e nweghi ndi e ji aka ha bu.

Omenala Igbo ketakwara oke n'ajo ikuku a malitere iku n'ihu na otutu ihe mmadu anaghizi agbaso usoro ndi Igbo si eme ihe. Otutu na-eke nwa ha nwanyi di na mba, o kachasi mba abughi ala Igbo. Ndi ntoria malitere na-eke nne na nna ha na ndi okenye aka n'ihu. O nwekwaghị onye na-asu asusu Igbo n'olu Igbo, ebe ufodu na-agbaso ihe asusu Bekee nyere were asu, na-akowa ma na-aghota asusu Igbo. Onye obula malitere imu na isu asusu ndi ozo di ka asusu Bekee, na kwa rii asusu Awusa

na Yoruba. Isụ asụsụ Igbo ghọzie a maghị ihe, ebe ndị eze ọdinala sokwu asụ asụsụ Bekee n'ogbakọ ha na nke ha na ndị ha na-achị. Ihe ndị a wetere ndaghachi azụ n'ebe asụsụ Igbo di, nke na amaliteziri gbakeriwe ala etu a ga-esi zoputa ya n'onwu nke ndị Igbo ji aka ha butere asụsụ ha. N'akụkụ ekpemekpe, e jighizi ekpemekpe ọdinala aka, ebe ụfọdụ ji ekpemekpe ogbaraohụeme ndị mmadụ o ji anya a hụ ụzọ.

Ụzọ mweghachi ezi ọnọdụ asụsụ na omenala ndị Igbo

Ọ bụ eziokwu na ihe adịla n'ọ nnukwu, ma naanị ihe a gaghị enwe mmekwata bụ ọnwu. Mbụ bụna ndị Igbo ga-ebugodu ụzọ kwete na ihe na-eme ma ha, ma asụsụ ma omenala ha si ha n'aka. Nke a putara mmadụ ighota onwe ya wee chegharị. Nke a mere Osita Agwuna (n.d) ji kwuo hoo haa na ụmụafọ Igbo guru akwukwọ ndị na-akpasọ asụsụ Igbo ajọ agwa di mwute. Ọ kpọziri oku ka ha nwee mmenwo ohụ n'ebe ọdinala ha di. Oku a Osita Agwuna na-akpọ bụ isiokwu n'ebe nsogbu asụsụ na omenala Igbo di n'ihị na onye amaghị ebe mmiri si mawa ya agaghị amakwa ebe ọ nọ kwusị.

Ụmụ Igbo ga-eleghachikwa anya azụ gurukwa omenala ha n'ihị na omenala ndị bụ ndụ ha. Ha kwesiri ighota na onye juru onwe ya bụ onye nwuru anwu. Ha ga-elekwasị anya na ndumodu Oguejiofor (2004) duru na nkwa Coupland (2007) ndi na-ekwusi ike na nkụ di na mba bụ ya ga-eghere ha nri. Asụsụ Igbo ga-ekwu maka ndi Igbo na ndụ ha, ọ bughị asụsụ ọzọ ga-eme ya.

Ọ di mkpa na ụmụafọ Igbo ga-echigha, bagidekwa echiche ndi a bụ onye aghala nwanne ya, akụ ruo ụlọ na nkemakọla m, ndi bụ okwu Igbo ji abagide agbam mbọ ha. Nke a putakwa onye Igbo idi na-ekuputa ume ndi ndi Igbo nke bụ mmụọ mmeri ndi Igbo.

Ọzọ, nwaafọ Igbo ọbụla ga-ebelata tigbuo zogbuo na mbọ achum nta akunauba. Ka ha wepukwa mmegbu n'uzọ abụla ụzọ.

Ndị Eze ọdịнала ga-abụ ezi ndị nnọchiteanya, ghara ibu ndị ga na-akpa agwa a ga-eji na-akọ ndị Igbo ọnu. N'otu aka ahụ ka ụmụafọ Igbo kwụdosie ndị ọchịchị ha ike n'azụ. Ndị Igbo ga na-ejikọ aka na obi ọnu were na-ewepụta ndị ọchịchị na ndị ga na-anọchite anya ha na ndorọ ndorọ ọchịchị jikọtara anyị na ndị ọzọ n'ala anyị.

Ndị Igbo ga-agbanwe omume ha n'ebe onwe ha na asụsụ na omenala ha dị, ma nwee ihunanya n'ebe onwe ha na asụsụ na omenala ha dị n'ihị na ọ bụ ajọ ihe mmadụ ikpọ onwe ya na ihe o nwere asị. Ọ dika mkpa ka ha mata na asụsụ bụ ike mba. Ọ bụ ya kpata mbaụwa ndị dị ka Briten, Amerịka, Frans, Jamini, Chajna ji ebuwe asụsụ ha ụzọ, ma mee ya iwu na onye ọbula chorọ mmekọ ha na ya, maobu chorọ inwete ihe ọbula n'aka ha ga-amuriri asụsụ ha.

N'ikpeazu, ndị Igbo ga-amata na ha bụ agburu Chukwu goziri. N'ihị ya, ha kwesiri iji amamihe na ike Chineke nyere ha na-eme ihe bara uru, hapu mpu, ohi, ntọ na ajọ omume ndị ọzọ ha na-eche bụ igba mbọ ka ha wee gbanahụ iwe Chineke wee nweteghachi ọnođu Chineke dewere ha.

Mmechi

Na mmechi, ndị Igbo bụ agburu zuru oke di ka ndị ọzọ. Ha nwere ihe niile ndị ọzọ nwere. Ma nke kacha bụ na ha dibu na mbu buru ndi maara ihe na ndi a na-asopuru n'ụwa. Ma akpomonweasi batara n'etiti ha wee napu ha ihena onodu Chineke nyere ha. Nke a meziri ha ji gbanwe site na ndi na-enye enye na-agho ndi a na-enye enye. Ha sitekwara na ndi a na-ekiri ekiri buruzie ndi bira nkiri. Ozọ, ha sizi n'onodu ndi na-ekwu ihe na-eme ghizie ndi oje ozi.

Asụsụ na omenala Igbo sobu n'asụsụ a ma ama na Naijiria na asụsụ a na-amu n'ulo akwukwo ga. Ma n'ihị nleghara anya na akpomonweasi asụsụ Igbo sozi n'asụsụ a na-agbara izu ma na-echeta n'ekpere ka ọ ghara inwu. Nke a abughị ka Chineke si dewe ya n'izizi.

Iji nweteghachi ọ̀nọ̀dụ̀ rubeere ndị Igbo, ndị Igbo ga-achọpụtanwe onwe ha wee chegharịa ma chigharịa n'ọ̀nọ̀dụ̀ Chineke deweere ha. Ha ga-ahụ onwe ha, asụsụ ha na omenala ha n'anya.

Edensibịa

- Achebe, C. (1958) *Things Fall Apart*. London: Heinemann Educational Books.
- Afigbo, Adiele (1981) *The Ropes of Sand*. Nsukka: University Press
- Agwuna, Osita (N.D.) *Igbo, a Language and a People*. Onitsha: Pioneer Printing Press.
- Anigbo, O. A. C. (1992) *Igbo Elite and Western Education*. Onitsha: Africana Fep Publishers
- Baden, G. T. (1982) *Among the Ibos of Nigeria*. Onitsha: University Publishing Company.
- Coupland, Nikolas (1997) *Style: Language Varietion and Identity*. Cambridge: University Press.
- Ekwealor, C. C. (1998) *Omenala Na Ewumewu Ndị Igbo*. Onitsha: Palma Publishing & Links.
- Isichei, Elizabeth (1976) *A History of the Igbo People*. London: Macmillan Press.
- Oguejiofor, Umeadi C. (2004) "Ndi Igbo and Their Language and Culture: How Far, So Far". Paper presented at the Seminar Organised by the Department of Afrcan Languages of Nnamdi Azikiwe University, Awka.
- Onwudiwe, G. E. (2012) "Anyị Ruo Ụlọ: Akpọoku Nwaamala Igbo Ọbụla Aghaghị Ịza". Akwụkwọ Ngụputa na Mmemme Nnata na Mmechi Afọ Ndị Anambara.
- Ubesie, Tnoy Uchenna (1973) *Isi Akwụ Dara N'Ala...* Ibadan: Oxford University Press.